DOI: https://10.5281/zenodo.17803010

SHAXSIY MOLIYA BOSHQARUVI: RAQAMLI ASRDA YANGI USULLAR

Soliyev Saidmirzo Mirtazoxon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti Moliya va Moliyaviy texnologiyalar yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
E-mail: *soliyevsaidmirzoxoja@gmail.com*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola “Shaxsiy moliya boshqaruvi: Raqamli asrda yangi usullar” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda raqamli texnologiyalar yordamida shaxsiy moliyani boshqarishning zamonaviy usullari, xatarlarni analiz qilish, tezkor qarorlar qabul qilish va monitoring mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi. Turli nazariyalar va adabiyotlar, jumladan yurtimiz ilmiy namoyondalari ilmiga mansub manbalari (masalan, Tohir Malikovning “Moliyaviy savodxonlik asoslari”, “Zamonaviy korporativ boshqaruv” darsligi va O‘zbekiston raqamli iqtisodiyoti haqidagi tadqiqotlar) asosida ma’lumotlar yig‘ilgan. Maqola raqamli vositalarning afzalliklari va kamchiliklarini, O‘zbekistonda fintech rivojlanishini va shaxsiy moliya xavfsizligini muhokama qiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli asrda shaxsiy moliya boshqaruvi samaradorligini oshirish uchun AI, blokcheyn va mobil ilovalar keng qo‘llanilishi zarur, ammo raqamli savodxonlik va xavfsizlik masalalari hal etilishi lozim.

Kalit so‘zlar: Shaxsiy moliya, raqamli texnologiyalar, fintech, xatarlar analiz, tezkor qarorlar, monitoring, moliyaviy savodxonlik, O‘zbekiston raqamli iqtisodiyoti, AI, blokcheyn.

ABSTRACT

This article explores the topic “Personal Finance Management: New Methods in the Digital Age,” analyzing modern approaches to managing personal finances using digital tools, risk analysis, quick decision-making, and monitoring mechanisms. Drawing from original books and official literature, including Uzbek scientific sources (e.g., Tohir Malik’s “Basics of Financial Literacy,” “Modern Corporate Governance” textbook, and studies on Uzbekistan’s digital economy), the paper compiles and analyzes data. It discusses the advantages and disadvantages of digital instruments, fintech development in Uzbekistan, and personal finance security. The findings indicate that in the digital era, enhancing the efficiency of personal finance

management requires widespread use of AI, blockchain, and mobile applications, though issues of digital literacy and security must be addressed.

KIRISH

Raqamli asr shaxsiy moliya boshqaruvi jarayonini tubdan[1] o‘zgartirdi. Ilgari keng qo‘llanilgan an’anaviy yondashuvlar, ya’ni qog‘ozda yuritiladigan hisob-kitoblar, bank filiallariga borib xizmat ko‘rsatishdan foydalanish hamda moliyani qo‘lda rejalashtirish amaliyoti endilikda asta-sekin o‘z o‘rnini texnologik yechimlarga bo‘shatmoqda. Bugungi kunda smartfonlar, mobil ilovalar va sun’iy intellekt (AI) asosidagi tizimlar yordamida moliyani boshqarish tezkorlik, qulaylik va yuqori samaradorlik bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada shaxsiy moliya boshqaruvi raqamli texnologiyalar nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilib, raqamli vositalardan foydalangan holda xatarlarni tahlil qilish, o‘z vaqtida qaror qabul qilish hamda jarayonlarni doimiy ravishda monitoring qilish kabi masalalar yoritiladi.

Mazkur mavzuning ahamiyati nihoyatda yuqori. Jahon banki ma’lumotlariga qaraganda, raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini 64 foizga oshirgan bo‘lsa-da, raqamli tengsizlik va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq masalalar hanuz dolzarbligicha qolmoqda. O‘zbekistonda esa raqamli iqtisodiyot izchil rivojlanib bormoqda: mamlakatda faoliyat yuritayotgan fintech startaplari soni 60 tadan oshgan, venchur investitsiyalari hajmi esa 2023 yilda 6,3 million dollarga yetgan. Shunga qaramay, aholining shaxsiy moliya bo‘yicha savodxonligi pastligi, ayniqsa qishloq hududlarida, shuningdek texnologik tengsizlikning mavjudligi ushbu sohani rivojlantirishda qator muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Raqamli texnologiyalarning sur’ati bilan shaxsiy moliyaviy boshqaruv usullari jadal o‘zgarib bormoqda. Telefon va internetga kirish imkoniyati kengaygani sari ko‘plab iste’molchilar moliyaviy xizmatlarni masofaviy tarzda – mobil bank ilovalari, onlayn banking va elektron hamyonlar yordamida qabul qilishmoqda. Texnologiya moliyaviy xizmatlar sanoatining asosi bo‘lib, u samaradorlikni oshiradi, xizmat doirasini kengaytiradi va yangi mahsulotlar yaratadi. O‘zbekistonning “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi ham internet infratuzilmasini takomillashtirish, fintech imkoniyatlarini kengaytirish va moliyaviy inkluzivlikni rivojlantirishni maqsad qilgan. Shunday sharoitda shaxsiy moliyani raqamli vositalar orqali boshqarish, xatarlarni aniqlash va tezkor qarorlar qabul qilish usullari beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola zamonaviy raqamli moliya boshqaruvi g‘oyalarini va amaliyotdagi eng yangi yondashuvlarni yoritishga bag‘ishlanadi.

[1] Bu o'zgarishlar asosan sun'iy intellekt va mobil ilovalar ta'sirida yuz berdi, masalan, 2020-yillarda fintech kompaniyalari soni global miqyosda 25% ga oshgan bo'lib, bu shaxsiy moliyani raqamlashtirishga olib keldi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Tadqiqot asosida adabiyot ko‘rib chiqish va tahlil metodlari qo‘llanilgan. Materiallar quyidagilardan iborat:

Mamlakaimiz doirasidagi manbalari: Tohir Malikovning "Moliyaviy savodxonlik asoslari" kitobi – shaxsiy moliya asoslari, pul manbalari va yetishmovchilik sabablari haqida.

"Zamonaviy korporativ boshqaruv" darsligi – raqamli platformalar orqali moliyaviy shaffoflik, ichki audit va risk boshqaruvi haqida batafsil tahlil.

"Raqamli texnologiyalar" ilmiy maqolasi – raqamli muhitda ta’lim va boshqaruv integratsiyasi, shaxsiy moliyaga qo‘llanilishi mumkin.

O‘zbekiston raqamli iqtisodiyoti tadqiqoti (UNDP) – fintech startaplari, raqamli tools va moliyaviy boshqaruv haqida.

Xalqaro manbalari:"Personal Financial Management Behavior using digital platforms" tadqiqoti – raqamli platformalarning moliyaviy xulq-atvorga ta’siri.

Fintech ta’siri haqidagi blog – AI, blokcheyn va mobil ilovalar misollari.ea3cab

"Personal Finance Management in the Digital Age" maqolasi – byudjet ilovalari va xavfsizlik amaliyotlari.

METODOLOGIYA

Yuqoridagi turli tadqiqotchilar nazariyalarini ko‘rib chiqish orqali ma’lumotlar yig‘ilgan, keyin tahlil qilingan (afzalliklar, kamchiliklar, misollar). Mamlakatimiz manbalaridan olingan ma’lumotlar xalqaro tajribalar bilan solishtirilgan. Tadqiqot deskriptiv va analitik xarakterga ega, jadval va misollar yordamida batafsil yoritilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ushbu bo‘limda raqamli vositalar yordamida shaxsiy moliya boshqaruvi, xatarlarni tahlil qilish, shoshilinch qarorlar qabul qilish mexanizmlari hamda monitoring usullari batafsil muhokama qilinadi. Keltirilgan ma’lumotlar atroflicha tahlil qilingan hamda ularning mamlakatimiz sharoitida qo‘llanilishi misollar bilan yoritilgan.

Raqamli vositalar yordamida shaxsiy moliya boshqaruvi. Raqamli asr shaxsiy moliya boshqaruvini sezilarli darajada soddalashtirdi: mobil ilovalar va fintech-platformalar foydalanuvchilarga moliyaviy oqimlarni nazorat qilish, byudjet tuzish va xarajatlarni avtomatik qayd etish imkonini beradi. Masalan, Mint va YNAB kabi ilovalar foydalanuvchining moliyaviy xarajatlarini avtomatik tarzda kuzatib, samarali byudjet tavsiyalari taqdim etadi. O‘zbekiston sharoitida esa AloqaBank va MyID kabi tizimlar biometrik[1] identifikatsiya orqali moliyaviy xizmatlarga xavfsiz va qulay

[1] Biometrik identifikatsiya texnologiyasi, shu jumladan yuz va barmoq izi tanish, xavfsizlikni 90% ga oshirishi mumkin, ammo ma'lumotlar maxfiyligi qonunlari (O'zbekistonning 2021-yilgi "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni) talablariga muvofiq amal qilish zarur.

kirishni ta’minlamoqda. Tohir Malikovning “Shaxsiy moliya asoslari” asarida esa pul manbalari (ish haqi, investitsiyalar) va yetishmovchilik sabablariga (ortiqcha xarajatlar) oid tahlillar berilgan bo‘lib, raqamli vositalar bu jarayonlarni avtomatlashtirish va soddalashtirish imkonini yaratadi.

Afzalliklari:

- Qulaylik: statistik ma’lumotlarga ko‘ra, foydalanuvchilarning katta qismi — taxminan 64% — smartfon orqali moliyasini boshqaradi;
- Moliyaviy savodxonlikning ortishi: masalan, Zogo singari ta’limiy ilovalar o‘yin elementlari orqali moliyaviy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Kamchiliklari:

- Raqamli bo‘linish: ayniqsa qishloq hududlarda internet sifati pastligi va raqamli infratuzilma cheklanganligi muammolarni keltirib chiqaradi.

Jadval 1: Raqamli vositalar misollari

Vosita	Tavsif	O‘zbekistonda qo‘llanilishi
Mint	Xarajatlarni kategoriyalashtirish	Lokal bank ilovalari bilan integratsiya
Robinhood	Investitsiya platformasi	O‘zbek fintech startaplari
Acorns	Mikro-investitsiyalar	AloqaBank mobil to‘lovlari

Raqamli vositalar shaxsiy moliyani boshqarish jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatib, foydalanuvchilarning moliyaviy xulq-atvorini o‘zgartirmoqda. Biroq O‘zbekiston sharoitida moliyaviy va raqamli savodxonlik darajasining pastligi ushbu imkoniyatlardan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda. Masalan, elektron hukumat xizmatlaridan foydalanayotgan ayollar ulushi atigi 32 foizni tashkil etishi raqamli texnologiyalarning gender kesimidagi tengsizlik bilan cheklanishini ko‘rsatadi. Bu esa raqamli vositalar orqali shaxsiy moliyani samarali boshqarish jarayonida jiddiy muammolarni yuzaga keltiradi.

Shaxsiy moliya xatarlarini analiz qilish. Shaxsiy moliya sohasida xatarlarni aniqlash va baholash jarayoni zamonaviy texnologiyalar, xususan sun’iy intellekt (AI) va big data tahliliga asoslanadi. Bu vositalar orqali moliyaviy ma’lumotlar tezkor qayta ishlanib, foydalanuvchilar uchun eng maqbul strategiyalar taklif etiladi. Masalan, Betterment kabi robo-maslahatchilar investitsiya portfelini optimallashtiradi, risk darajasini aniqlaydi va avtomatik tavsiyalar ishlab chiqadi.

“Zamonaviy korporativ boshqaruv” darsligida keltirilganidek, ichki audit tizimlari va raqamli monitoring mexanizmlari korporativ risklarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv shaxsiy moliya boshqaruviga ham tatbiq etilishi mumkin, chunki elektron hisobotlar va monitoring tizimlari orqali shaxsiy moliyaviy xatarlarni o‘z vaqtida aniqlash imkoniyati yaratiladi.

O‘zbekiston tajribasida ham fintech sohasiga qiziqish oshib bormoqda. Mamlakatda venchur investitsiyalarining fintech yo‘nalishiga yo‘naltirilgan qismi 2,75 million dollarga yetgani bu sohaning istiqbolini ko‘rsatadi. Biroq raqamli xavflar, jumladan fishing[1] hujumlari va ma’lumotlarning o‘g‘irlanishi asosiy xatarlar sirasiga kiradi.

Tahlil: Blokcheyn texnologiyasi xavfsizlik darajasini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Tadqiqotlarga ko‘ra, foydalanuvchilarning qariyb 63 foizi blokcheyn asosidagi tizimlarga yuqori darajada ishonadi. Shunga qaramay, qishloq hududlarida raqamli savodxonlik pastligi ushbu texnologiyalardan samarali foydalanishni cheklab qo‘yadi.

Misol: Shaxsiy moliyada raqamli vositalarning foydasini amaliy misolda ko‘rish mumkin. Masalan, Sarah ismli foydalanuvchi byudjet yuritish ilovasidan muntazam foydalanib, ikki yil ichida mavjud qarzlarini to‘liq yopishga muvaffaq bo‘lgan. Bu holat raqamli tahlil va intizomli boshqaruvning real natija berishini tasdiqlaydi.

Jadval 2: Xatarlar turlari va analiz usullari

Xatar turi	Analiz usuli	Natija
Fishing	AI monitoring	Xavfsizlik oshishi
Investitsiya riski	Big Data tahlili	Portfel optimallashtirish
Ma’lumot o‘g‘irlash	Blokcheyn	Shaffof tranzaktsiyalar

Tezkor qarorlar qabul qilish. Raqamli vositalar real vaqt rejimidagi ma’lumotlar asosida tezkor va aniq moliyaviy qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bunday tizimlar foydalanuvchining aktivlari, majburiyatlari va xarajatlari haqida doimiy yangilanib boradigan axborotni taqdim etib, moliyaviy boshqaruvni yanada qulaylashtiradi. Masalan, Personal Capital platformasining boshqaruv paneli (dashboard) foydalanuvchining aktivlari tarkibini, investitsiyalar holatini va moliyaviy oqimlarini bir joyda ko‘rsatib, samarali qaror qabul qilishga yordam beradi.

O‘zbekiston tajribasida ham tezkorlikka yo‘naltirilgan raqamli echimlar joriy etilmoqda. OneID tizimining FaceID orqali autentifikatsiya funksiyasi moliyaviy xizmatlarga xavfsiz va tezkor kirishni ta’minlaydi. Shu bilan birga, “Moliyaviy va boshqaruv tahlili” darsligida korxona moliyasini tahlil qilishda qo‘llaniladigan real vaqt monitoringi usullarining shaxsiy moliyaga ham tatbiq etilishi mumkinligi ilmiy asosda ko‘rsatib o‘tilgan.

Tahlil: Sun’iy intellekt asosidagi moliyaviy maslahat beruvchi tizimlar (AI coaching) qarorlarni individuallashtirish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq bu

[1] Fishing hujumlari – bu foydalanuvchilarni aldash orqali ma'lumot o'g'irlash usuli bo'lib, 2023-yilda global miqyosda 300 mingdan ortiq holat qayd etilgan; O'zbekistonda bunday xatarlarni kamaytirish uchun ikki faktorli autentifikatsiya (2FA) tavsiya etiladi.

texnologiyalarga ortiqcha ishonib yuborish (over-reliance) nozik moliyaviy jihatlarning e’tibordan chetda qolishiga sabab bo‘lishi mumkin. O‘zbekistonning AI strategiyasiga ko‘ra, 2030 yilga borib sun’iy intellekt ekotizimidan 1,5 milliard dollarlik iqtisodiy samara olinishi kutilmoqda. Bu esa AI’ning moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonida tobora muhim o‘rin egallashini anglatadi.

Misol: Amaliy misol sifatida Johnning investitsiya portfelini diversifikatsiya qilgani natijasida erishgan muvaffaqiyatini ko‘rsatish mumkin. U onlayn investitsiya platformasidan foydalanib, aktivlarini turli soha va instrumentlar bo‘yicha taqsimlagan va qisqa muddatda barqaror daromadga erishgan. Bu raqamli vositalar yordamida tezkor va asosli qarorlar qabul qilishning real natija berishini tasdiqlaydi.

Monitoring usullari. Shaxsiy moliyani samarali boshqarishda doimiy monitoring alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy raqamli vositalar yordamida ushbu jarayon yanada aniq va avtomatlashtirilgan shaklga ega bo‘lmoqda. Masalan, Quicken kabi platformalar moliyaviy holatni ko‘rsatadigan interaktiv boshqaruv panellari (dashboardlar)ni taqdim etadi hamda muhim o‘zgarishlar bo‘yicha avtomatik ogohlantirishlar (alertlar) yuborib, foydalanuvchini vaqtida xabardor qiladi.

“Zamonaviy korporativ boshqaruv” darsligida korxonalarda veb-saytlar orqali taqdim etiladigan real vaqt hisobotlari monitoringning asosiy elementi sifatida ko‘rsatib o‘tilgan. Xuddi shu yondashuv shaxsiy moliya boshqaruvida ham qo‘llanilishi mumkin, farqi shundaki, endilikda ushbu jarayon mobil ilovalar orqali yanada ixcham va qulay shaklda amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston tajribasida esa IT Park’ning venchur fondi sun’iy intellektga asoslangan monitoring tizimlarini qo‘llab-quvvatlashi ushbu yo‘nalishda innovatsion imkoniyatlarni kengaytirmoqda.

Tahlil: Monitoring tizimlarining joriy etilishi moliyaviy intizom va samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Ammo bu jarayonning to‘liq ishlashi uchun yuqori xavfsizlik choralari – ikki bosqichli autentifikatsiya (2FA), shaxsiy tarmoqlar va ma’lumotlarni shifrlash kabi mexanizmlar zarur. Shuningdek, premium funksiyalar uchun qo‘shimcha to‘lov talabi va raqamli tengsizlik (ayniqsa qishloq hududlarida internet imkoniyatlarining cheklanganligi) monitoring tizimlaridan teng foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda.

Jadval 3: Monitoring vositalari

Vosita	Funksiya	Afzallik
PocketGuard	Xarajat alertlari	Tezkor ogohlantirish
Credit Karma	Kredit monitoring	Bepul maslahatlar
Telegram bots	O‘zbekiston uchun	Moliyaviy interaktsiyalar

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalar shaxsiy moliya boshqaruvi jarayonida moliyaviy savodxonlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston sharoitida fintech sohasining rivojlanishi, xususan 60 dan ortiq startaplarning faoliyati, raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalarning ijobiy istiqbolini ta’minlamoqda. Shu bilan birga, aholining moliyaviy savodxonligi va samarali regulyatsiya tizimlarining yetarli darajada bo‘lishi ushbu imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun muhim shart hisoblanadi.

Kelajakda shaxsiy moliya boshqaruvida hiper-personalizatsiya va blokcheyn texnologiyalarining kengayishi kutilmoqda, bu esa moliyaviy xizmatlarning xavfsizligi, tezkorligi va individual ehtiyojlarga moslashuvchanligini yanada oshiradi.

XULOSA

Raqamli asr shaxsiy moliya boshqaruvini yangi bosqichga olib chiqdi. Fintech vositalari moliyaviy jarayonlarni samarali boshqarish, xatarlarni kamaytirish va monitoringni soddalashtirishda muhim rol o‘ynamoqda. O‘zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyot izchil rivojlanib bormoqda, biroq moliyaviy savodxonlikning pastligi va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq muammolarni hal etish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt (AI) va mobil ilovalar keng joriy etilganda shaxsiy moliya boshqaruvi yanada samarali va individual ehtiyojlarga moslashgan shaklga ega bo‘ladi. Shu bois, hukumat tomonidan moliyaviy regulyatsiyalarni soddalashtirish va aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan dasturlarni joriy etish zarur. Bu chora-tadbirlar raqamli moliya vositalaridan to‘liq va xavfsiz foydalanishni ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Malikov, T. (2023). Moliyaviy Savodxonlik Asoslari. Scribd.
2. Zamonaviy Korporativ Boshqaruv. (2023). Renessans Edu.
3. Raqamli Texnologiyalar. (2022). ResearchGate.
4. Digital Economy of Uzbekistan. (2025). UNDP.
5. Personal Financial Management Behavior using digital platforms. (2022). ResearchGate.
6. The Impact of Fintech on Personal Finance Management. (2023). Fingent.
7. Personal Finance Management in the Digital Age: Tools and Techniques. (2023). LinkedIn.
8. Moliyaviy va Boshqaruv Tahlili. (2023). SSUV.